

Cilt: 6, Sayı: AGP Özel Sayısı, Ekim 2018 / Volume: 6, Issue: AGP Special Issue , October 2018

**DÜZENSİZ GÖÇLE GELEN SURİYELİ MÜLTECİ ÇOCUKLAR
BAĞLAMINDA TÜRKİYE’DE REFAKATSİZ GÖÇMEN ÇOCUKLARIN
DURUMU VE BAŞLICA RİSKLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

The Situation of Syrian Unaccompanied Child Migrants in International Irregular
Migration and Evaluation of Main Risks in Turkey

Başak DÜZEL¹
Sıla ALIŞ²

ÖZ

Türkiye, coğrafi ve stratejik konumu nedeniyle tarih boyunca göç hareketlerine ev sahipliği yapmıştır. Türkiye’nin göç gerçeği son yıllarda özellikle ülkenin doğu ve güneyindeki komşu ülkelerde yaşanan savaş ve istikrarsızlık ortamıyla daha da karmaşık ve kitlesel bir boyut kazanmıştır. Suriye’de yaşanan siyasi iç karışıklığın savaşa dönüşmesiyle 2011 yılından itibaren Türkiye’ye başlayan göç bunun en yakın örneğidir. Bu uluslararası göç hareketliliğinin en kırılgan gruplarından biri de çocuklardır. Uluslararası göçe katılan çocuklar sürece bazen aileleri ve yakınlarıyla birlikte bazen de aile ve yakınlarının refakati olmaksızın katılmaktadırlar. Refakatsiz göçmen çocuk, ebeveynlerinden ayrı kalmış olan ve hukuken kendisinden birinci derecede sorumlu olacak birinin bulunmadığı kişidir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin uluslararası göç gerçeğinde refakatsiz çocukların durumunu ve karşı karşıya oldukları başlıca riskleri ortaya koymak ve refakatsiz çocuklara yönelik uygulamaları incelenmektir. Bu bağlamda Türkiye’nin düzensiz göç gerçeğinde refakatsiz çocukların durumunun ve çocukların göç sürecinin çeşitli aşamalarında karşı karşıya oldukları başlıca risklerin bir

¹ Öğretim Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Sosyal Hizmet Bölümü

² Araştırma Görevlisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bölümü

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

değerlendirilmesi yapılarak, çocuklara yönelik uygulamalar hakkında güncel bilgiler verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç, Refakatsiz Göçmen Çocuk, Risk Grubu.

ABSTRACT

Turkey has been home to immigration movements throughout history due to its geographical and strategic location. Turkey's immigration reality has gained a more complex and massive dimension in recent years, especially with the atmosphere of war and instability in the neighboring countries of the eastern and southern parts of the country. The migration began from Syria to Turkey in 2011 due to the transformation of the political internal confusion in Syria into war is the closest example of that. One of the most fragile groups in the international migration movement is children. Some children, who join the migration, migrate with their parents or relatives but some of them migrate alone. A child who is separated from his / her parents and who does not have a person who will be responsible for him / herself according to law or tradition is called unaccompanied child migrant. The aim of the study is to reveal the situation of unaccompanied child migrants and the main risks they face and to determine the implementation for them in Turkey. In this context, the situation of unaccompanied child migrants and the main risks they may face at various stages of migration were assessed and current information on practices for children were provided.

Keywords: International Migration, Unaccompanied Child Migrants, Risk Groups.

GİRİŞ

Türkiye kıtalararası stratejik konumu nedeniyle tarihi boyunca göçlere tanıklık etmiştir. Son olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarından itibaren göç hareketi özellikle komşu ülkelerde yaşayan Türklerin ülkeye kabulü ile devam etmiştir. 1950'lerden sonra kırdan kente doğru yoğun bir iç göç yaşanmış ve daha sonra Türkler Avrupa'ya işçi olarak göç etmeye başlamışlardır. Türkiye, 1980'lerden sonra ise kitlesel ve düzensiz göçleri de içeren bir sürece tanıklık etmiştir. Komşu devletlerdeki sosyo-ekonomik ve politik karışıklıklar başta olmak üzere çeşitli sebeplerden ötürü 1980'lerde Türkiye'ye ve Batı ülkelerine doğru bir göç hareketi başlamıştır (İçduygu ve Aksel, 2012: 7). 1980'lerin sonu, 1990'ların başlarından itibaren sosyalist ülkelerdeki olumsuz gelişmelerin sonucu olarak da Türkiye, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri ile eski Sovyetler Birliğine bağlı ülkelerden gelen yeni göçmen gruplarının hedef ülkesi durumuna gelmiştir (Kirişçi, 2007: 93). Bu durum Türkiye'nin düzensiz göç alan ülke ve transit göç ülkesi durumuna gelmesine sebep olmuştur (Tokgöz, Erdoğan ve Kaşka, 2012: 18).

Düzensiz göç, bir ülkeye yasal olmayan yollarla girmek, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde ülkeden

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

ayrılmamak(Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM), 2015, http://www.goc.gov.tr/icerik/duzensiz-goc_409_422) ve ülkede izinsiz çalışmaktır(Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), 2013).Düzensiz göç, yasadışı ve kontrolsüz bir biçimde gerçekleştiğinden, düzensiz göçmenlerin sayısı ve koşulları ile ilgili sağlıklı verilerin oluşturulması da oldukça güçtür. Dışişleri Bakanlığı 2005-2014 yılları arasında Türkiye’de kayıt altına alınan toplam düzensiz göçmen sayısının 500 bin civarında olduğunu belirtirken, 2015-2016 yıllarını kapsayan bir yıllık dönemde bu sayının 321.000’e ulaştığını açıklamaktadır(http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa). 2016’nın ilk çeyreğinde Türkiye’de Afganistan, Somali, Irak, İran, Eritre, Myanmar (Burma), Özbekistan, Türkmenistan vd. farklı ülkelerden gelen kayıtlı 226 bin 193 sığınmacı ve geçici koruma kapsamında 2 milyon 749 bin 410 Suriyeli yaşadığı belirtilmektedir (UNHCR, 2016)

2011 yılı itibarıyla Suriye’den Türkiye’ye yönelen göç süreci, düzensiz göçün boyutlarını ve risklerini hesaplanabilir ve yönetilebilir olmaktan çıkararak bir yoğunlukta devam etmektedir. Türkiye, bu tarihten itibaren Suriyeliler için “açık kapı politikası” uygulayacağını ilan etmiş ve 100.000 kişinin kritik eşik olduğunu belirtmiştir, fakat Suriye’den gelen göç dalgası beklentinin ötesine geçmiş ve Türkiye Suriyeli göçmenleri kabul etmeye devam etmek durumunda kalmıştır (Orhan ve Gündoğar, 2015; 12). Suriyelilerin sadece şehirlerdeki kayıt altına alınabilen sayılarının belirtildiğini ifade eden Altıntaş (2016:2), son yıllarda ülkemize yönelen göçün kayıt altına alınması konusundaki sıkıntılarının boyutuna da dikkat çekmektedir. Türkiye’deki Suriyelilerin çoğunluğunu kamp dışında yaşayan ve gerçek sayılarının resmi rakamlardan çok daha fazla olduğu tahmin edilen mülteciler oluşturmaktadır (Orhan, 2014: 15).

UNICEF (2017) Türkiye’deki Suriyeli vatandaşların durumuna ilişkin açıkladığı verilerle, kayıtlı Suriyeli vatandaş sayısını 2.854.968, kamplarda kalan Suriyeli sayısını ise 260.320 olarak açıklamaktadır. Bu durumda kamp dışında yaşayan 2.594.648 Suriyeli vatandaşın söz edilmektedir ki bu sayının 1.28 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır. GİGM 2018 Mayıs ayı verilerine göre ise Türkiye’de kayıtlı 3.589.384 Suriyeli bulunmaktadır ve bu sayının 1.64 milyonunu çocuklar oluşturmaktadır (GİGM, 2018). Bu sayılar bize düzensiz göç ile Türkiye’ye gelen Suriyelilerin ülkede kaldıklarını ve sayılarının da her geçen yıl giderek arttığını göstermektedir.

Ülkelerindeki savaştan kaçıp gelen Suriyeli çocuklar, yaşadıkları psikolojik travmanın yanı sıra toplumdan dışlanma, ayrımcılığa uğrama, ekonomik ve cinsel açıdan sömürülme ve çocuk yaşta evliliklere zorlanma olmak üzere çeşitli risklerle karşı karşıyadırlar ve ciddi biçimde savunmasız durumdadırlar (UNICEF, 2017). Giderek büyüyen göçmen çocuklar ve refakatsiz göçmen çocuklar sorunu ulusal ve uluslararası platformlarda masaya yatırılmıştır. Bu çocukların karşı karşıya olduğu risklere yönelik farkındalığı arttırmak ve koruyucu politikalar geliştirilmesi için çalışmalara başlanmıştır.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Düzensiz Göç Sürecinde Refakatsiz Çocuklar

Refakatsiz çocuk “*Her iki ebeveyninden ve akrabalarından ayrı düşmüş ve yasal olarak veya teamülen çocuğa bakmakla yükümlü bir yetişkinin sorumluluğu altında olmayan çocuklar*” olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2008). Her iki ebeveyninden veya yasal olarak veya teamülen çocuğa bakmakla birinci dereceden yükümlü kişiden ayrı düşmüş, ancak diğer akrabaları yanında olan çocuklar “*ailelerinden ayrı düşmüş çocuklar*” olarak tanımlanmaktadır (UNHCR, 2008). Ailesinden ayrı düşmüş ve refakatsiz çocuklar aynı zamanda ülkesinden kaçmış mülteci durumunda da olabilirler. Bu çocukların ebeveynleri köken ülkelerinde veya üçüncü bir ülkede bulunabilmekte, bu durumda çocuklar ailelerinin refakatinden mahrum kalmakta ve aynı zamanda kendi hükümetlerinin korumasını da yitirmiş duruma düşmektedirler. Bu tür çocuklar en riskli grubu oluşturmakta ve özel ihtiyaç sahibi statüsünde değerlendirilmektedir (YUKK, 2013).

Dünyada ve Türkiye’de refakatsiz göçmen çocuklara ilişkin istatistiki verilerin yetersizliği sorunun boyutlarının anlaşılmasını da yetersiz kılmaktadır. UNICEF, “Çocuk Çocuktur: Yollardaki Çocukların Şiddet, İstismar Ve Sömürüden Korunması” başlıklı raporunda yalnız başına yollara düşen mülteci ve göçmen çocukların sayısının 2010 yılından bu yana beş kat arttığını ifade etmektedir (2017). UNICEF, refakatsiz mülteci ve göçmen çocukların sayısının 2010 ve 2011 yıllarında 66 bin olarak belirtirken, 2015 ve 2016 yıllarında bu durumdaki çocukların sayısının yaklaşık 80 ülkede en az 300 bine ulaştığını ifade etmektedir (2017). UNICEF 2015 yılı kasım ayında yayınladığı verilerle sadece İsveç’te sığınma talebinde bulunan toplam 24.000 refakatsiz çocuk bulunduğunu açıklarken, bu sayının bir önceki yıl tüm Avrupa genelinde kaydedilen sayıdan daha fazla olduğunu belirtmektedir (<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22602>). UNHCR Küresel Eğilimler Raporu, 75.000 yalnız seyahat eden veya ailelerinden ayrı düşmüş çocuğun farklı ülkelerde sığınma başvurusunda bulunduğunu ve bu sayının muhtemelen gerçek rakamların altında bir tahmin olduğunu ifade etmektedir (2016).

Türkiye’de refakatsiz çocuklara ilişkin istatistiki verilere ise henüz 2005 yılından itibaren ulaşılabilmektedir. 2005-2012 yılları arasında sığınma talebinde bulunan refakatsiz çocukların sayısı, çoğu Afganistan, Somali ve İran’dan gelen, 342’si erkek olmak üzere 352 olarak belirtilmektedir (Topçuoğlu, 2012: 45). 2007-2011 yılları arasında ise 24569 kaçak çocuk göçmen yakalanmıştır (Atasu-Topçuoğlu, 2012) ve bu sayıya Suriyeli göçmen çocuklar dahil edilmemiştir. Elbette ki bu veriler kolluk güçlerince tespit edilmiş, kayıt altına alınmış ve statüleriyle ilgili yasal sürecin başlatıldığı çocuklardır. Dünyada ve ülkemizde refakatsiz çocuklara ilişkin sayıların belirtilen yıllarda da günümüzde de çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. 2018 Ağustos ayı verilerine bakıldığında Suriye’deki göç dalgası ile gelen ve geçici koruma kapsamında yani kamplarda yaşayan 0-18 yaş aralığındaki erkek çocuk sayısı 877.175 iken, kız çocukların sayısı 796.896’dır (Tablo 1) (http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713). Bu çocuklardan kaçının refakatsiz olduğuna dair resmi bir istatistik ise maalesef bulunmamaktadır. Sadece bu sayılar bile düzensiz göç sürecinde çocukların önemli bir kitle olduğuna işaret etmektedir.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Tablo 1. Geçici koruma Kapsamında Bulunan Suriyeli Çocukların Yaş ve Cinsiyet Dağılımı

Yaş	Erkek	Kadın
0-4	279.938	261.367
5-9	247.534	232.308
10-14	191.471	175.746
15-18	158.282	127.475
Toplam	877.175	796.896

Türkiye’nin 1,2 milyonu aşkın mülteci çocukla dünyada en çok mülteci çocuğa ev sahipliği yapan ülke konumunda olduğunu belirten UNICEF’in ülkemizdeki Suriyeli çocuklara ilişkin Ocak 2017’de yayımladığı veriler, özellikle eğitim ve çocuk koruma alanında ciddi ihtiyaçların söz konusu olduğuna vurgu yapmakta, artan okul kayıt oranlarına karşılık 380 bin Suriyeli çocuğun eğitime katılamadığının tahmin edildiğini belirtmektedir (UNICEF, 2017).

Göç yolunda veya ulaşılan ülkelerde refakatsiz kalan çocukların tespiti, korunması ve bakımını konusundaki sorunluluk çocukların buldukları ülke devletlerine düşmektedir. Günümüzde göç alan ülkelerin mevcut olanak ve politikalarını yetersiz kılan düzeyde yaşanan büyük kitlesel göçler, bu süreçte tüm Dünyanın sorumluluğunu gündeme getirmektedir. Özellikle birincil derecede savunmasız ve risk altındaki refakatsiz çocuklara yönelik tespit, kayıt altına alma, hukuki statülerde ivedilikle müdahalenin gelişmesi, çocukların çeşitli risklerden korunmaları bakımından hayati önem taşımaktadır.

Refakatsiz Göçmen Çocukların Karşı Karşıya Olduğu Riskler

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayılacağı belirtilmektedir ve çocukların her koşulda korunması gerektiğinin de altını çizmektedir (1989). Bu sözleşmeyi imzalayan ülkelerden biri olan Türkiye’de sözleşme gereği ülkesinde bulunan refakatsiz göçmen çocuklara gerekli bakım hizmetlerini sunmak ve onları korumakla yükümlüdür. Ancak böylesine büyük bir göç dalgasını yönetmek ve Suriye’den yoğun düzensiz göçle gelen 1.6 milyon çocuğa yeterli imkanları sunmak ülke ekonomisi açısından oldukça zorlu bir süreçtir. Refakatsiz göçmen çocuklar, ülkeye kayıt dışı olarak girmelerinden dolayı gerek göç yolunda gerekse Türkiye’de birçok sorunla karşılaşmaktadır. İlk olarak barınma ve beslenme sorunuyla mücadele ederek hayatta kalmaya çabalayan bu çocuklar daha sonra insan ticareti ve suç çetelerinden korunma, eğitim, sağlık, sosyal hizmet gibi temel haklardan faydalanma konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadır.

Düzensiz göçte çocuk göçmenler ve refakatsiz çocukların karşı karşıya olduğu başlıca riskler; göçmen kaçakçılığına maruz kalma, insan ticareti, çocuk işçiliği (UNHCR, 2015: 19) iken çocuklar güvenli bir yerde barınma, asgari

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

beslenme, dil öğrenimi desteği, eğitime erişim, sağlık hizmetlerine erişim, psiko-sosyal destek, hukuki destek gereksinimi içindedirler (Atasü-Topçuoğlu, 2014).

I. Göçmen Kaçakçılığı

Çocukların göç sürecinde karşı karşıya kaldığı risklerden ilki göçmen kaçakçılığıdır. Göçmen kaçakçılığı, “insanların daha iyi koşullar altında hayat sürme, iş bulma veya yaşadıkları ülkedeki siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıklar gibi nedenlerden dolayı göç etme arzusu ve/veya zorunlulukları sonucunda buldukları ülkeden yasa dışı yollarla başka ülkelere gitme veya götürülmeleridir” (Türk Ceza Kanunu, 2016: madde 79). Refakatsiz çocuklar çıktıkları yasadışı göç yolculuklarında kendilerini ticari bir kazanç olarak gören kişilerin elinde hayatlarını kaybetmektedirler. Ölüm, yaralanma, yakınların kaybı gibi yıkıcı sonuçlar doğurabilen bu süreç, göçmen kaçakçıları için karlı bir iş olarak görülse de yasadışı yolculuğa çıkan herkes için sonucu kestirilemeyen tehlikeler taşımaktadır. UNICEF, 2016 yılında Libya’dan yola çıkarak Akdeniz’i aşmaya çalışan en az 4 bin 579 kişinin hayatını kaybettiğini, ölenlerin en az 700’ünün ise çocuk olduğunun tahmin edildiğini belirtmektedir (<http://www.unicefturk.org/yazi/libya>).

Avrupa Polis Teşkilatı (Europol)’na göre, göçmen kaçakçılığı, 2015’den bu yana özellikle Türkiye’den Yunanistan’a geçmek üzere yoğun talep gösteren göçmenlerle birlikte ciddi bir sorun oluşturmaktadır. 2015 yılında deniz yoluyla Avrupa’ya ulaşanların %25’inin çocuk olduğu belirtilen verilere göre, 10 bin refakatsiz çocuğun Avrupa’ya ulaştıktan sonra kaybolduğu ve bu çocukların büyük bir bölümünün insan ticareti yapan çetelerin eline düştüğünden korkulduğu belirtilmektedir (Çarmıklı ve Kader, 2016: 15-16). UNICEF’in "Çocuklar İçin Ölümcül Yolculuk" başlığı ile yayınladığı raporda 2016 yılı boyunca çoğunluğu ebeveyn himayesinde olmayan yaklaşık 28 bin çocuğun Akdeniz üzerinden Avrupa’ya ulaştığı ifade edilmektedir (2017). Çok sayıda çocuk mültecinin göç sürecinde insan kaçakçılarının ve resmi görevlilerin şiddet ve cinsel istismarına, ayrıca köleliğe maruz kaldığı belgelenmiştir (UNICEF, 2017). Çocukların birçok vakayı, tutuklanma ve sınır dışı edilme korkusuyla adli mercilere bildirmedikleri de dikkat çekmektedir.

Göçmen kaçakçılığı sorunu sıkça dünya gündeminde yer almasına rağmen kayıpların önlenemediği bir boyutta devam etmektedir. 15 Ekim 2015’te Türkiye ile AB arasında imzalanan Ortak Eylem Planı (OEP) ile çözüme kavuşturulmak istenen göçmenler sorunu karşılıklı güvensizlik ve ithamlarla daha da karmaşık bir hal almıştır. AB tarafından taahhüt edilen 3 milyar Euro yardımın gecikmeli ve düzensiz oluşu, AB’nin Türkiye’nin göçmen kaçakçılarına yönelik sıkı bir politika izlemediğine dair eleştirileri ve sorumluluğu paylaşmak yerine ekonomik destekle bertaraf etmeye çalışan politikaları nedeniyle süreçten istenen verim alınmamaktadır. Ortadoğu’daki yeni gelişmelerle birlikte Türkiye açısından gelecekte göçmen kaçakçılığının boyutlarındaki artış ve refakatsiz çocukların mağduriyetlerinin daha da vahim bir düzeye ulaşması ihtimali kaygı vericidir.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Göçmen kaçakçılığı suçu, insanların kendi rızalarıyla yasa dışı yollarla bir yerden başka bir yere götürülmeleri iken, insan ticareti kişilerin fiziksel, cinsel veya psikolojik olarak sömürülmesini, rızası dışında davranmaya zorlama ve şiddeti de içeren bir suç olarak tanımlanmaktadır. Göçmen kaçakçılığı devlete karşı işlenen bir suç olarak değerlendirilirken, insan ticareti bireye karşı işlenen ağır insan hakkı ihlalidir. Söz konusu göçmen çocuklar olduğunda ise göçmen kaçakçılarıyla çıkılan yolculukların rızaya dayalı olduğunu söylemek mümkün değildir. Çocuklar yasa dışı göç yolculuğuna, karşı karşıya oldukları risklerden habersiz şekilde bu yolculuğa sürüklenmektedir.

II. Çocuk Ticareti

Çocuk ticareti, Türk Ceza Kanunu kapsamında 18 yaşından küçük kişilerin zorla çalıştırılması, bazı hizmetleri vermeye mecbur edilmesi, fuhuşa zorlanması, esaret veya benzeri uygulamalara maruz bırakılması, beden organlarının satılması amacıyla kaçırılmaları veya bir yerden bir yere götürülme, sevk edilme veya barındırılmaları eylemleriyle tanımlanmaktadır (madde 80/1). Genellikle örgütlenmiş suç ağlarına mensup kişiler tarafından yürütüldüğü bilinen çocuk ticaretinin refakatsiz çocuk mağdurları, uluslararası sınırlardan geçirildikten sonra özgürlükleri ellerinden alınmakta, eşya gibi alınıp, satılmakta, cinsel istismara ve ağır işlerde zorla çalıştırılma yoluyla fiziksel istismara maruz bırakılmaktadır.

Bokhari, çocukların göç süreçlerinde, erken yaşta evlendirilmeyi de içeren çeşitli cinsel istismar türlerine, uyuşturucu ticareti ve üretimi, dilencilik, ev hizmetçiliği ve farklı çalışma alanlarında ağır işgücü olarak sömürüye maruz kaldıklarını belirtmektedir (2008). İnsan tacirleri ve kaçakçıların çocukları etki ve kontrol altına almak amacıyla yapılacak işi farklı tanıtmaya, arkadaş gibi görünme, yanıltıcı bilgi verme, yüklü borç altına sokma, hatta büyü kullanma ve aile bireylerini tehdit etme gibi farklı yöntemler kullanmaktadırlar (Bokhari, 2008:204-206).

Göç yolculuğunda refakatsiz çocukları çocuk ticareti kapsamında bekleyen tehlikelerden bir diğeri, ulaştıkları ülkelerde suç çetelerinin eline düşme ihtimalleridir. Bu tür çete oluşumlarının yakından takip ettiği bilinen refakatsiz çocuk göçmenler, hırsızlık, gasp, uyuşturucu kuryeliği gibi suçlara yöneltilmenin yanı sıra, fuhuşa zorlanma, tecavüze uğrama gibi ağır travmatik yaşantılara da maruz kalmaktadır. Çocukların organ ve dokularından faydalanılmak üzere suç çetelerin operasyonlarına maruz kalarak sağlıklarını ve yaşama haklarını kaybetmeleri de diğer bir risk olarak karşımıza çıkmaktadır.

ILO 2012 verilerine göre Dünya genelinde insan ticareti mağduru 21 milyon kişinin %22’si cinsel amaçlı mağdur olmaktadır. Cinsel sömürü amacıyla zorla çalıştırılan çocukların, bu mağdurların %21’ini oluşturduğu belirtilirken, cinsel sömürü amaçlı zorla çalıştırma mağdurlarının %74’ünün göçmenlerden oluştuğunu belirtilmektedir (ILO, 2012, s.16). IOM, BM Göç Kuruluşu ve UNICEF’in 12 Eylül 2017 tarihli “korkunç yolculuklar” raporu, Avrupa’ya ulaşmaya çalışan göçmen ve mülteci çocuklar ve gençlerin korkutucu seviyelerde insan hakları ihlaline maruz kaldığına işaret etmektedir. Rapor, tüm göçmenler ve mültecilerin yüksek risk

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

altında olmakla birlikte, özellikle hareket halindeki çocukların ve gençlerin istismar ve insan ticaretinin mağduru olma riskinin 25 yaş ve üstündeki erişkinlere göre çok daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Rapora göre Orta Akdeniz rotası üzerinden geçenlerin % 77’si doğrudan istismara, sömürüye ve insan ticaretine varabilen uygulamalarla karşılaşmaktadır.

Türkiye’de daha çok cinsel sömürü amaçlı çocuk ticaretine dair tespitli vakalar ve bu yönde yapılmış bilimsel çalışmalara rastlandığı ifade edilen ‘Küreselleşen Dünya’da Satılık Göçmen Çocuklar’ raporunda, Demir ve Finckenauer’in 2010 yılı insan ticareti mağdurları üzerine yaptıkları bir araştırmaya dair veriler sunulmaktadır. Araştırma, Türkiye’deki 430 mağdurun % 4’ünün 16-17 yaşlarında olduğunu belirtirken, mağdurların dörtte birinin 18-20 yaş aralığındaki genç kızlardan oluştuğu ve tüm insan ticareti mağdurlarının ortalama yaşlarının 25 olarak tespit edildiğine dikkat çekmektedir (Demir, Atasü-Topçuoğlu, Akgül, 2015: 45).

Çocukların ucuz iş gücü olarak kayıt dışı çalıştırılmaları şeklinde ortaya çıkan çocuk işçiliği sorunu refakatsiz çocuklar söz konusu olduğunda çocuk ticaretinin bir boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır.

III. Çocuk İşçiliği

Çocuk işçiliği çocuğun tüm gelişim alanlarını olumsuz yönde etkileyen, potansiyeline ulaşmasına engelleyen, sağlık-egitim haklarından mahrum bırakan ve onurunu zedeleyen her türlü çalışmadır (Erbay, 2008:4). Dünya’da yaklaşık 152 milyon kız ve erkek çocuk işçi bulunmaktadır, 4 milyon çocuk zorla çalıştırılırken, 73 milyon çocuk ise tehlikeli işlerde çalışmak zorunda bırakılmaktadır. (http://www.childlabour2017.org/sites/default/files/declaracion_bs_as-eng.pdf). Bu veriler çocuk emeği sömürülerinin ve hak ihlallerinin Dünya ölçeğinde korkunç boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir.

Söz konusu refakatsiz göçmen çocuklar olduğunda ise tehlikenin boyutlarının artacağını söylemek çok zor olmamaktadır. Refakatsiz göçmen çocuklar için çocuk işçiliği, karınlarını doyurabilmek, hayatlarını sürdürebilmek için zorunlu bir yaşam haline gelmektedir. Refakatsiz çocuklar çoğu zaman insan ticareti yapan kişiler tarafından borçlandırıldıkları, alıkonuldukları ve korkutuldukları için ağır işlerde çalıştırılmak zorunda kalmaktadır. Türkiye’de göçmen çocukların doğu ve güneydoğu kentlerinde ayakkabı boyacılığı, cam siliciliği gibi sokak işlerinin yanı sıra, inşaat işlerinde fiziksel olarak oldukça ağır ve güvenliksiz şekilde çalıştıkları bilinmektedir. Göçmen çocukların kırsalda daha ziyade aileleri refakatinde mevsimlik tarım işçisi olarak yoğun bir biçimde çalıştığı gözlenirken, büyük kentlerdeki çocukların sanayi ve hizmet sektörü içinde yoğunlaştığı bilinmektedir. Bu süreçte refakatsiz çocuk işçiler ise boyutları daha da çeşitlenen düzeyde sömürüye maruz kalmaktadır. İstanbul gibi büyük kentlerde özellikle tekstil atölyelerinde çalıştığı sıkça medyaya da yansıyan çocuklar, havasız ortamlarda sağlıksız kimyasal içeriklere sahip üretimler ve uzun çalışma koşullarına karınlarını doyurabilecek kadar düşük ücretlerle katlanmak zorunda kalmaktadır. Refakatsiz çocuk işçiler, olumsuz çalışma koşulları altında sağlıklarını, hayatlarını kaybetme,

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

hayatta kalanlar ise beslenme, barınma, sağlık hizmetleri ve eğitime erişim haklarından mahrum kalmakta, her türlü ihmal ve istismara açık bir yaşam sürmektedirler.

IV. Eğitim ve Sağlık Hizmetlerine Ulaşım

Türkiye’ye gelen göçmen çocukların eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için öncelikle kayıt altına alınmaları gerekmektedir. Kayıt altına alınan çocuklar devlet koruması altında yerleştirildikleri kurumlara bağlı olarak bu hizmetlerden yararlanırlar. Türkiye 1.6 milyondan fazla mülteci çocukla dünyada en çok mülteci çocuğa ev sahipliği yapan ülke konumundadır (UNICEF, 2017). Bu yoğun, düzensiz göç sürecinde refakatsiz olarak gelen göçmen çocukların kaydı tam olarak yapılamadığı için her göçmen çocuk imkanlardan eşit bir şekilde yararlanamamaktadır. 2017 verilerine göre 976 bin okul çağı çocuğunun %54,5’i okulla giderken bu çocukların %45,5’i ise okullaşmamış durumdadır (Taştan ve Çelik, 2017). Başka bir ifadeyle, Türkiye’de okulla gitmeyen yaklaşık 450 bin Suriyeli çocuk bulunmaktadır.

Okula gitmeyen göçmen çocukların neden okullaşamadığına ilişkin birçok neden vardır. Bunlardan ilki olanakları bilmemeleridir. Eğitim imkanlarından habersiz oldukları için okula gidemeyen çocuklar mevcuttur. Bunların yanı sıra çocuklardaki motivasyon eksikliği, dil sorunları, maddi sorunlar okullaşmadaki engellerdir. Suriyeli göçmen ailelerin bir kısmı ise kültürel farklılıklardan ötürü çocuklarını özellikle okula göndermemektedirler. Çocukların Arapça’yı unutacaklarından korkmaları, karma eğitime karşı olmaları ve erken yaşta evliliği desteklemeleri bu kültürel farklılıklardandır (Taştan ve Çelik, 2017).

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) okullaşmayı arttırmak ve Suriyeli çocukların eğitimdeki zaman kaybını önlemek üzere ilk olarak kamp içindeki Suriyeli çocuklara yönelik eğitim verilmiştir 23 Eylül 2014 tarihinde 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı genelge ile Suriyeli mülteci çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri güvence altına alınmıştır. Suriyeli mülteci çocuklara eğitim hizmetleri kamp içi, kamp dışı (Geçici Eğitim Merkezleri ve Devlet Okulları) ve Suriyelilerin açtığı özel okullar aracılığıyla verilmeye başlanmıştır. Geçici Eğitim Merkezlerine (GEM) ve okullara ihtiyaç halinde Suriyeli öğretmenlerin görevlendirilmesi, Arapça bilen kişilerin ders ücreti karşılığı görevlendirilmesi, Türkçe dil kurslarının açılması, kampların dışında kalan Suriyelilerden oturma izni olanların kayıtları yapılarak okullaşmalarının sağlanması (MEB, 2013) gibi tedbirler de ayrıca almıştır. Yabancı Öğrenciler Bilgi Sistemi (YÖBİS) kurularak Suriyeli öğrencilerin kayıt, başarı, devam-devamsızlık takibi yapılmaya başlanmıştır. Suriyeli çocuklar devlet okulu ve GEM’lerde öğrenim görebilmektedirler. Türkiye genelinde 400’ün üzerinde GEM’de 325.000 Suriyeli öğrenim görmektedir. GEM’lerde ilköğretim ve lise düzeyinde haftada 15 saat Türkçe öğretimi verilmektedir. Türkçe öğretimi Suriyeli çocukların dil sorununu aşmalarına yardımcı olurken, ders programlarının yarısını kaplayan Türkçe dersleri alan derslerine kısıtlı bir süre bırakmaktadır.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Göçmen çocuklar eğitim olanaklarından yararlanabilseler bile sorun bununla bitmemektedir. Eğitime katılabilen çocuklar dil ve kültüre uyum sorunları yaşamaktadırlar. Çocukların eğitim seviyelerinin doğru tespit edilmesi ve buldukları seviyeden örgün öğretime katılmaları konusunda sıkıntılar yaşanabilmektedir. Refakatsiz çocuklar eğitime katılım sürecinde diğer çocukların aileleriyle birlikte baş etmeye çalıştıkları uyum güçlükleriyle tek başına mücadele etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu nedenle gerek kurum bakımı gerekse eğitim yaşamında psikososyal uyum güçlükleri yaşamaktadırlar. Bu sebeple “Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Destekleme Projesi (PİCTES)” kapsamında Mart 2017 itibarıyla geçici süreli olarak psikolojik danışmanlarla birlikte Türkçe öğreticiler istihdam etmeye başlanmıştır (Hayatboyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 2017). Göçmen çocukların baş etmeye çalıştıkları sorunların yanı sıra okul yöneticileri, Türk öğrenciler ve ebeveynlerinin okullarındaki göçmen çocuklara olumsuz yaklaşımları da uyum sürecini güçleştirmektedir. Sakız’ın (2016) okul idarecilerinin çoğunluğunun, göçmen çocukların okula gelmesinin okullarında kültürel farklılıklara sebep olduğunu, okullarının akışını bozduğunu, mevcut öğrencilerin düzenini aksattığını, göçmen çocukların kendi okullarında eğitim görmesini hoş karşılamadıklarını, genel olarak da okullarda mevcut homojen öğrenci yapısının devam etmesini savunduğunu ortaya koymuştur. Benzer şekilde velilerin de olumsuz tutum içinde olduklarına dair araştırma bulguları da mevcuttur. Mercan Uzun ve Bütün’ün (2016) okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli mülteci çocukların yaşadıkları sorunları inceledikleri çalışmada, temel gereksinimlerinin karşılanması noktasında sıkıntı yaşayan mülteci çocukların sınıf ortamında daha çok ayrımcılığa maruz kaldığı, ailelerin sığınmacı çocuklarla, çocuklarının aynı ortamda olmalarından rahatsız oldukları ve öğretmenlerin de Suriyeli çocukları tam olarak kendi öğrencileri gibi benimsemedikleri görülmüştür.

Refakatsiz çocuklara yönelik sağlık hizmetlerine ulaşım süreci de kayıt altına alınmalarıyla mümkün olmaktadır. Kayıt altına alınan refakatsiz çocukların sağlık giderlerinin tümü bu süreçte 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında (madde 6) karşılanmaktadır. Henüz kayıt altına alınmamış refakatsiz çocuklar ise temel sağlık standartlarından yoksun alanlarda sağlıksız barınma, beslenme koşulları, madde kullanımı, bulaşıcı hastalıklar, yaralanma ve ölümlere neden olabilecek riskli yaşam koşullarıyla örülü bir yaşam sürdürmek durumunda kalmaktadırlar.

V. Sosyal Hizmetlere Ulaşım

Göç sürecinde çocukların karşı karşıya olduğu risklerin en aza indirilmesinde önemli rol üstlenen kurumlardan biri de sosyal hizmet kurumlarıdır. Refakatsiz göçmen çocukların göç süreçlerinde hızla tespiti ve kayıt altına alınmasının ardından zaman kaybetmeden sosyal hizmete ulaşımı, güvenli bir ortamda barınma, ihmal ve istismardan korunma, sağlık, eğitim ve psikososyal ihtiyaçlarının giderilmesinde hayati bir öneme sahiptir.

Sosyal hizmet alanının çocuğun fiziksel, ruhsal gelişimi ve iyilik halinin yükseltilmesinde hak temelli, bütüncül yaklaşımı, risklerin önlenmesi ve çocuk

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

yararına uygulamalar bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal hizmet sunumunda çocuk koruma hizmetlerine dayanak oluşturan BMÇHS ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, göçmen çocuklara sunulan hizmetlerde de birincil önem taşıyan temel hukuki metinlerdir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler bakımından refakatsiz çocukları, Türkiye Cumhuriyeti uyruklu çocuklarla eşit değerlendirmektedir.

Türkiye’ye yönelen yoğun düzensiz göç sürecinde oluşturulan 4/4/2013 tarih 28615 sayılı YUKK, refakatsiz çocuklarla ilgili işlemlere dair sürecin işleyişini düzenlemektedir. Kanun, refakatsiz çocukların yararının gözetilerek geri gönderme merkezlerinde diğerlerinden ayrı yerlerde barındırılması (madde 59), 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümlerine tabi kılınmasını öngörmektedir. Refakatsiz çocuğun uygun konaklama yerlerine yerleştirilmesi sırasında görüşünün dikkate alınması, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilmesi ve mümkün olduğunca kardeşlerin ayrılmaması (madde 66) yönünde çocuğun yüksek yararını gözeten maddeler içermektedir.

Ülkemize girişleri güvenlik güçlerince tespit edilen ve refakatsiz olduğu İl Göç İdaresi Müdürlüğüne araştırılıp onaylanan göçmen çocuklara yönelik uluslararası koruma başvurusu, kayıt altına alma, yabancı kimlik numarası verilmesi ve başvuru sahiplerine kayıt belgesi verilmesine ilişkin iş ve işlemler gerçekleştirilmektedir. Refakatsiz çocuklar, İl Göç İdaresince sağlık kurumlarında yaş tespiti kesinleştirildikten sonra (Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle 10 Temmuz 2018 tarihi itibarıyla değişen adıyla) Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde çocuklara yönelik sunulmakta olan hizmetlerden faydalanabilmektedir.

Refakatsiz çocuklara yönelik hizmetler, eski adıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na 20 Ekim 2015 tarihinde yayınlanan “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi” ile düzenlenmiştir. Yönerge, çocukların mülakatında, psikolog ve sosyal hizmet uzmanı bulundurulması, söz konusu uzmanların Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü’ne bağlı Çocuk Şubeler veya ilgili diğer kurum ve kuruluşlardan davet edilmesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Uzman görüşünün dikkate alınacağı belirtilen genelgede çocuk ile ilgili işlemlerin Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile temas halinde gerçekleştirilmesini öngörmektedir. İşlemlerinin tamamlanmasını bekleyen çocuklar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı Çocuk Destek Merkezi, Çocuk Evi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu ve Çocuk Evleri Siteleri gibi kurum ve kuruluşlarda bakım ve korunma altına alınabilmektedir.

2007 yılından itibaren belirgin bir artış gösterdiği bilinen refakatsiz çocuklar sorunu bu alanda yasal düzenlemelerin oluşturulmasını ve ihtisaslaşmış merkezlerin açılmasını zorunlu kılmıştır. Çapar, İstanbul’da refakatsiz sığınmacı erkek çocuklara (13-18) hizmet veren Yeldeğirmeni Çocuk Destek Merkezi Müdürlüğü’nün 2008 yılından bu yana toplam 2836 çocuğa hizmet sunduğunu, mükerrer girişlerle birlikte toplam çocuk sayısının 2586’ya ulaştığını ifade etmektedir (2015: 6).

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Refakatsiz çocukların ülkemizde sosyal hizmetlere erişimine yönelik mevzuat ve uygulamalar geliştirilmekle birlikte çocukların uygun koşullarda korunma, bakımının sağlanması ve risklerin önlenmesi adına ihtisaslaşmış kurum ve uygulamaların artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Refakatsiz Çocuklara Yönelik Uygulamalara İlişkin Temel Sorunlar

Türkiye’nin düzensiz göç süreçleriyle gelen hareketliliği düzenleyen kapsamlı ve tanımlayıcı hukuki altyapısının yeni yeni şekillenmesi ve yeterli olmayışı çocuklara sunulan hizmetlerde pek çok sorunu gündeme getirmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün çalışmalarının ve mevzuatının yeni olması nedeniyle iş birliği ve eşgüdümün ivedilikle sağlanamayışı dile getirilen temel sorunlardan biridir (Çapar, 2015: 26).

Çok sayıda göçmenin ülkeye girişiyle BMMYK tarafından yürütülen statü alma süreçlerinde ciddi gecikmelerin oluşması, bu süreçte çocukların eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşmalarının gecikmesini gündeme getirerek çocuklara yönelik ihmal ve istismar riskini arttırmaktadır. Çapar, son dönemde sayıları hızla artan Suriye uyruklu sığınmacılardan refakatsiz olan çocukların sosyal hizmet kuruluşlarına teslim edilme sayılarında ciddi artış olmakla beraber, çocuk ve gençlerin BMMYK tarafından statü alamaması, tespit edilen çocukların ülkelerine gönderilememesi ve ivedilikle kamplara yerleştirilememesi nedeniyle, sağlıklı çalışma yapılamadığına dikkat çekmektedir (2015: 26-27).

Bu aksaklıklardan ötürü Avrupa Konseyi, “çocuğun yüksek yararı” ilkesinin çoğunlukla ihmal edildiğine vurgu yapmaktadır (<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5422b041369dc316585c0d87/Avrupa%20Konseyi%20Cocuk%20Haklari%20Strateji%20Belgesi.pdf>).

Çocukların korunmak yerine gözetim altında tutulmaları, etkili vasi atama konusundaki başarısızlıklar, aileden ayrı düşme ve küçük düşürücü yaş belirleme prosedürleri çocuk koruma sistemindeki boşluklar nedeniyle göçmen çocukların karşılaştığı sembolik sorunlardır (Avrupa Konseyi, 2016: 9).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda belirtilen refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde diğer göçmen gruplardan ayrı değerlendirilmesi gerekliliği, göçmenlere ilişkin uygulamalardaki yetersizlikler, geri kabul merkezlerinin kapasiteyi karşılama ve fiziki yetersizlikleri nedeniyle uygulanamamaktadır. Refakatsiz çocukların geri gönderme merkezlerinde yaş ve özellikleri bakımından uygun olmayan kişi ve ortamlarda bekleme süreleri travmatik yaşam deneyimlerini arttırarak, rehabilitasyon ve uyum süreçlerini zorlaştırmaktadır. Ayrıca çocukların yetişkinlerce istismarı ve suç teşkil eden eylemlere katılma riskini de arttırabilmektedir.

Çapar, refakatsiz çocuklara sunulan hizmetlere ilişkin sorunları belirtirken; çocukların dil problemleri nedeniyle ortak bir tercüman ağının/havuzunun olmaması, çocukların farklı illerden farklı isimlerle giriş yaparak mükerrer kayda neden olması, suça sürüklenen çocukların diğer çocuklardan ivedilikle

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

ayrıştırılamaması, dil problemi nedeniyle çocukların uygun oldukları seviyede eğitime başlatılamamasına dikkat çekmektedir (2015: 26).

Refakatsiz çocukların koruma altına alınması sürecinde Dünya ülkelerinin, özellikle de gelişmiş Avrupa ülkelerinin çocukların kabulü konusunda daha fazla sorumluluk alması gerekmektedir. Türkiye bu anlamda göçmen yükünü orantısız biçimde taşımak zorunda bırakılmaktadır. Bu süreç refakatsiz çocukların geldikleri ülkelere geri gönderilme ve kaçıp sığındıkları olumsuz koşullara geri dönmek durumunda kalma ve ölüme terk edilmelerine neden olmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemiz çevre ülkelerden özellikle de Suriye’den gelen yoğun göçle başa çıkmaya çalışmaktadır. 2018 Mayıs ayı itibariyle ülkede 1.6 göçmen çocuk bulunmaktadır ve bu sayı gittikçe artmaktadır. Savaştan kaçıp gelen bu çocuklar, yaşadıkları travma ve geçiş sürecinden dolayı yüksek risk grubu içinde yer almaktadır. Özer ve Şirin’in (2013) yaptıkları çalışmada Türkiye’deki kamplarda yaşayan Suriyeli çocukların % 49’unun depresyon ölçeğinden yüksek, % 36’sının ise klinikte düzeyde depresyon puanı aldıkları, % 12,7’inin baş ağrısı, karın ağrısı, ellerde, kollarda ağrı gibi psikosomatik sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Atasü-Topçuoğlu’nun (2014) çalışması ise göçmen çocukların bu değişikliklerden ötürü yoğun stres yaşadıklarını ortaya koymuştur. Refakatsiz göçmen çocuklar ise göç sürecinde yalnız olduklarından ötürü aileleriyle birlikte olan göçmen çocuklara göre psikolojik açıdan daha zayıf bir durumdadır (Hicks et al., 1993; Bean et al., 2007).

Psikolojik açıdan destek gereksinimi içinde olan bu çocuklar Türkiye’de hakları olduğunu daha doğrusu çocuk hakları olduğu konusunda bilgi sahibi olamamaktadır (Atasü-Topçuoğlu, 2014). Bu durumun birincil nedeni ise dil bilmemeleridir. İlk olarak barınma ve beslenme sorunuyla baş eden çocuklar daha sonra çocuk işçiliği ve çocuk ticaretiyle de başa çıkarak hayatta kalmaya çabalamaktadır. Tüm bu riskler altında yaşarken kayıt altına alınabilen çocuklar eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlerden faydalanarak temel gereksinimlerini karşılayabilmektedir.

Türkiye’deki göçmen çocuk verileri dikkatli bir şekilde incelendiğinde göçle gelen çocukların ülkemizde uzun yıllar kaldıkları ve ülkenin geleceğinde yer alacakları görülmektedir. 1.6 milyon göçmen çocuğun gereksinimlerinin karşılanması ve korunmaları temel bir hak olarak karşımızda durmakla birlikte nitelikli eğitim olanaklarına kavuşmaları ile ülke refahına katkıda bulunmaları gibi önemli bir kazanım elde edilebilecektir. Aksi takdirde bu çocuklar gelecekteki yetişmemiş, eğitimsiz 1.6 milyon yetişkin anlamına gelecektir.

İlk olarak öğretmenler ve okul idarecileri için göçmen çocukların eğitimi konusunda bilincin artırılmasına yönelik hizmet içi eğitim programları oluşturulmalıdır. Türk öğrencilerin ve ebeveynlerin Suriyeli öğrencilere karşı ön yargılarını ve olumsuz tutumlarını azaltmak için bilinçlendirme eğitimleri gerçekleştirilmelidir. Suriyeli çocuklara Türkçe öğretimi yapılırken ailelerin Arapçayı ve kendi kültürünü unutma kaygıları göz önünde bulundurulmalı ve bu

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

konuda politikalar geliştirilmelidir (Taştan ve Çelik, 2017). Karma eğitime karşı olan Suriyelilerin kız çocuklarının okula gitmesini mümkün kılmak için kız okullarının açılması desteklenmelidir (Taştan ve Çelik, 2017). Suriyeli öğretmenlerin seçiminde özen gösterilmeli ve bu öğretmenlerin mesleki yeterliliklerini geliştirmek için hizmet içi eğitimler oluşturulmalıdır. Göçmen çocukların yaşadıkları psikolojik sorunlar göz ardı edilmemeli ve okullarda verilen rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin yanı sıra psikolojik destek almaları sağlanmalıdır.

Göç yolundaki çocukları hedef alan kaçakçılık ve insan ticareti girişimlerinin takibi süreci kolluk kuvvetleri tarafından daha sıkı tedbirlerle denetlenmelidir. Kritik geçiş noktalarında çocuk koruma alanında deneyimli personellerden oluşan mobil ekipleri faaliyet göstermeleri faydalı olacaktır.

Refakatsiz çocuklarla ilgili işlemlerde yer alan personelin çocuğa yaklaşım ve duyarlılığı yüksek, mesleki eğitim almış kişiler arasından seçilmesine özen gösterilmelidir. Refakatsiz çocuklara yönelik ihtisaslaşmış merkezlerin, özellikle çocukların geçiş yaptıkları kentler veya ilçelerde kurulması riskleri önlemede etkili olacaktır. Çocukların iltica başvurusu veya kimlik belgesi alma sürecinde bekletilmeden ivedilikle koruma altına alınması, geri gönderme ve kabul merkezlerinde bekleme süreçlerinin mümkün olduğunca kısa tutulması gerekmektedir.

Süreçte önemli rol oynayan İl Göç İdareleri, Emniyet ve Jandarma birimleri ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin çocukların tespiti, bilgilendirilmesi ve korunmasına yönelik çalışmaları etkili bir iletişim ve iş birliği içinde sürdürmeleri, çocuklara sunulacak hizmetlerin ve çocukların yaşam kalitesinin artırılmasında büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap

- Erbay, E. (2008). *Çocuk İşçi Olmak: Çocuk İşçiliğine Retrospektif Bir Bakış*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayınları.
- Emin, M. N. (2016). *Türkiye’deki Suriyeli Çocukların Eğitimi, Temel Eğitim Politikaları*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Yayını.

Makale

- Atasü Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı değiştirmek için yola çıkanlar-yola çıkınca değişen hayatlar: Bir müracaatçı grubu olarak göçmen çocuklar. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 89-108.
- Bean, T., Derluyn, I., Eurelings-Bontekoe, E., Broekaert, E. and Spinhoven, P. (2007). Comparing psychological distress, traumatic stress reactions and experiences of unaccompanied by parents. *Journal of Nervous & Mental Disease*, 195(4), 288-297.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Bokhari, F. (2008). Falling Through The Gaps: Safeguarding Children Trafficked into the

UK, *Children and Society*, 22(3), 201-211.

Hicks, R., Lalonde, R. and Pepler, D. (1993). Psychosocial consideration in the mental health of immigrant and refugee children. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 12(2), 71-87.

Kirişçi, K. (2007). Turkey: A Country of Transition From Emigration to Immigration. *Mediterranean Politics*, 12 (1). 91-97.

Mercan Uzun, E. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 72-83.

Sakız, H. (2016). Göçmen çocuklar ve okul kültürleri: Bir bütünleştirme çalışması. *Göç Dergisi*, 3(1), 65-81.

Rapor

Altıntaş, S. (2014). *İstanbul’un Mülteci Semtleri: Kumkapı ve Küçükpazar*. İstanbul: İLEM.

Atasü Topcuoğlu, R. (2012). *Türkiye’de Göçmen Çocukların Profili, Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Önerileri*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.

Çarmıklı, E. ve Kader, M. (Nisan 2016). *Türkiye’de Göçmen Kaçaklığı-Mülteci krizinin Öteki Yüzü*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Raporları.

Çapar, N. (2015). *Sığınmacı Çocuk Hakları. Ülkemize Sığınan Yabancıların Sağlık Hakları Paneli*, İstanbul Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü.

Demir, Ö., Atasü Topcuoğlu, R. ve Akgül, A., (2015). *Küreselleşen Dünyada Satılık Göçmen Çocuklar*. Ankara: Global Politika ve Strateji.

İçduygu, A. (2005). *Transit Migration in Turkey: Trends, Patterns and Issues*. CARIM Research Report: European University Institute.

İçduygu A. ve Biehl K. S. (2009). *Göçmen Şehirler: İstanbul’daki Göçmenler: 2000’lerden Bir Görünüm*. İstanbul: British Council Living Together.

İçduygu, A. ve Aksel, D. B. (2012). *Türkiye’de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Yayını.

İçduygu A. ve Sert, D. (2012). *Step-by-step Migration through Turkey: From the Indian Subcontinent to Europe*. CARIM-India Research Report: European University Institute.

İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

- International Labour Office (ILO) (2012). *Global estimate of forced labour*, Executive summary, Geneva.
- Orhan, O. (2014). *Suriye’ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar Ve Öneriler*. Ankara: ORSAM Yayını.
- Orhan, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri*. Ankara: ORSAM Yayını.
- Taştan, C. ve Çelik, Z. (2017). *Türkiye’de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve Öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Toksöz, G., Erdoğan, S. ve Kaşka, S. (2012). *Türkiye’ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü (IOM) Türkiye.
- UNHCR, (2008). *Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons*. (<http://www.unhcr.org/statistics/country/4a375c426html/2008-global-trends-refugees-asylum-seekers-returnees-internally-displaced.html>) (Erişim Tarihi: 28.05.2018)
- UNHCR, (2016). *Global Trends, Mid-Year Trends Report*, The UN Refugee Agency. (<http://www.unhcr.org/search?comid=56b086754&cid=49aea93aba&scid=49aea93a5c&tags=midyear>) (Erişim Tarihi: 03.06.2018)
- UNICEF, (2017). *Çocuklar için Ölümcül bir Yolculuk: Kuzey Afrika’dan Avrupa’ya Uzanan Göç Yolu*. (<http://unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22747>) (Erişim Tarihi: 03.06.2018)
- UNICEF, (2017). *Çocuk Çocuktur: Yollardaki Çocukların Şiddet, İstismar ve Sömürüden Korunması*. (<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32768>) (Erişim Tarihi: 03.06.2018)
- IOM, BM Göç Kuruluşu ve UNICEF (2017). *Korkunç Yolculuklar Raporu*. (<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32796>) (Erişim Tarihi: 04.06.2018)

Sözleşme, Genelge ve Kanun

- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989).
- Çocuk Koruma Kanunu (2005). Madde 59, 66.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Ülkemizde Geçici Koruma Altında Bulunan Suriye Vatandaşlarına Yönelik Eğitim Öğretim Hizmetleri Genelgesi*.
- Türk Ceza Kanunu (2016). Madde 79, 80.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013). Sayı: 6458.

Düzensiz Göçle Gelen Suriyeli Mülteci Çocuklar Bağlamında Türkiye’de Refakatsiz Göçmen Çocukların Durumu ve Başlıca Risklerin Değerlendirilmesi

Elektronik Kaynak

http://www.goc.gov.tr/icerik/duzensiz-goc_409_422 (Erişim Tarihi: 04.06.2018)

http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713 (Erişim Tarihi: 07.09.2018)

<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22602> (Erişim Tarihi: 30.05.2018)

<http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=22737> (Erişim Tarihi: 05.06.2018)

http://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-duzensiz-goc.tr.mfa (Erişim Tarihi: 11.06.2018)

http://www.goc.gov.tr/icerik3/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi_409_422_424 (Erişim Tarihi: 18.06.2018)

<https://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/5422b041369dc316585c0d87/Avrupa%20Konseyi%20Cocuk%20Haklari%20Strateji%20Belgesi.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2018)